

FIZIČKOGEOGRAFSKI FAKTORI KAO OSNOVA RAZVOJA SPORTSKO-REKREACIJSKOG TURIZMA U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI

Senad Gutić¹

Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Tuzli, BiH

Damir Ahmić²

Edukacijski fakultet, Univerzitet u Travniku, BiH

Denis Husić³

Evropski univerzitet Kalos, Tuzla, BiH

Amra Tuzović⁴

Edukacijski fakultet, Univerzitet u Travniku, BiH

APSTRAKT

U radu je izvršena analiza stanja i potencijala fizičkogeografskih faktora kao bitna osnova razvoja sportsko-rekreacijskog turizma u regiji Sjeveroistočna Bosna. Regija ima bogatstvo prirodnih potencijala za razvoj sportskog turizma, poput planina, rijeka i jezera na kojima su se razvili brojni oblici sportsko-rekreacijskih aktivnosti karakterističnih za pojedinu sezonu. Izgrađeni turistički objekti ne zadovoljavaju u cjelosti savremene zahtjeve tržišta.

Ključne reči: reljef, klima, hidrografija, sport, turizam, sjeveroistočna Bosna.

UVOD

Regija sjeveroistočne Bosne smještena je u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine čija se najsjevernija tačka nalazi na području općine Orašje (45°05'40" N), a najjužnija na području općine Srebrenica (43°55'19" N). Najistočnija tačka regije je ujedno i najistočnija tačka Bosne i Hercegovine smještena u općini Bratunac (19°37'41" E) dok je najzapadnija na području općine Petrovo (18°11'14" E). Regija je izdužena u pravcu sjeverozapad-jugoistok sa površinom

¹⁾ senad.gutic.tz@gmail.com

od 6813 km² što čini 13,3% teritorije Bosne i Hercegovine. Obuhvata široko područje sa 26 općina iz dva bosanskohercegovačka entiteta te Brčko Distrikt.

Zbog svog povoljnog geografskog položaja, regija ima značajne turističke potencijale koji se mogu uklopiti u ponudu sportsko-rekreacijskog turizma. Najveći prirodni turistički potencijali Sjeveroistočne Bosne, uz povoljne klimatske prilike, su bogatsvo vodom, termalnim i termomineralnim izvorima, šumama, reljefno-pejzažnim raznolikostima i ambijentalnim cjelinama koje privlače turiste kako iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, tako i iz šire regije i Europe uopće.

Sportsko-rekreacijski turizam poseban je oblik turizma, koji je nastao odnosom turizma i sporta u kojem sport postaje ne samo sadržaj, nego često i glavni motiv za putovanje u određene turističke destinacije (Mitić, 2016). Sportska rekreacija predstavlja korištenje vlastitog slobodnog vremena, prema ličnom izboru i mogućnostima, sa svrhom unaprjeđenja zdravlja. Sportska rekreacija se razlikuje od natjecateljskog sporta po krajnjem cilju, koji u slučaju sportske rekreacije nije postizanje sportskih rezultata na natjecanjima već vlastito zadovoljstvo zbog bavljenja određenim sportskim aktivnostima radi očuvanja i unaprjeđenja zdravlja, oblikovanja tijela i sl.

Generalno, mogu se izdvojiti sportsko-rekreacijske aktivnosti karakteristične za pojedinu sezonu. Tako, u okviru zimskog sportsko-rekreacijskog turizma, izdvajaju se skijanje, skijaško trčanje, klizanje, sportske igre na snijegu i ledu i druge, a u okviru ljetnog šetnje, trčanje, planinarenje, sportovi na vodi, sportske igre, golf, tenis, jahanje itd. (Bartoluci, 2004).

Sportska rekreacija u turizmu ima dugogodišnju tradiciju te je postala nezaobilazan sadržaj turističke ponude za privlačenje domaćih i inozemnih turista u turističku destinaciju. Savremena turistička ponuda sve se više orijentira prema aktivnom načinu odmora, odnosno načinima koji sve više uključuju turiste u određene sportske i rekreacijske aktivnosti (Simić, 2021). U savremenom turizmu sport je važan i dominantan sadržaj boravka, a katkad i glavni motiv putovanja u određenu turističku destinaciju.

Osim što se pokreću istim neekonomskim motivima, turizam i sport u većoj ili manjoj mjeri djeluju sinergijski te često razvitak jednog potiče razvoj drugog. Takav odnos predstavlja jedinstvenu multifunkcionalnu društvenu pojavu u kojoj turizam sa svojim prirodnim resursima i kapacitetima nudi osnovne elementarne uvjete boravka turista, dok sport s druge strane u različitim oblicima sudjeluje u oblikovanju, obogaćanju i oplemenjivanju turističke ponude (Geić, 2011).

Sportska rekreacija u turizmu također zahtjeva specifičan način planiranja sadržaja i oblika aktivnosti koje ovise o potrebama gostiju, kao i o geografskim uvjetima sportsko-rekreacijskih aktivnosti. Prirodni turistički resursi imaju naglašena rekreativna svojstva, a porastom urbanog u ukupnom svjetskom stanovništvu raste atraktivnost ovih resursa sa očuvanom prirodom, rekreativnim i kuriozitetnim svojstvima (Maksin-Mihić, 2008). Ovi resursi se mogu podijeliti na geomorfološke, klimatske, hidrografske, biogeografske i pejzažne.

Najvažniji fizičkogeografski faktori koji predstavljaju temelj za potencijali razvoj sportsko-rekreacijskog turizma u sjeveroistočnoj Bosni su reljef, klima, vode i vegetacija. Navedeni resursi pružaju povoljne uvjete za rekreaciju i različite sportove poput nogometa, odbojke, biciklizma, ribolova, planinarenja, paraglajdinga, jahanja ili jednostavnog trčanja i šetanja.

Reljef

Geomorfološki resursi podrazumijevaju reljefnu raznolikost i bogatstvo površinskih i podzemnih oblika Zemlje nastalih kao rezultat djelovanja endogenih pokreta i egzogenog modeliranja (Spahić, Ahmetbegović, 2021; Bilan, Bučar, 2004). Reljefni oblici u turizmu, kao recentni geomorfološki procesi, imaju značajnu ulogu u oblikovanju turističke ponude, izgradnji turističkih kapaciteta, saobraćajne, komunalne i cjelokupne urbane infrastrukture područja. Geomorfološke turističke vrijednosti mogu biti kompleksne, komplementarne i samostalne.

Uticaj reljefa na razvoj i razmještaj turizma ogleda se u tri osnovna vida, i to: rekreativnom, estetskom i lokacionom. U prvom slučaju do izražaja dolaze odlike reljefa koje direktno podstiču ili ograničavaju razne oblike rekreacije. Kod estetskog djelovanja bitni su psihološki efekti koje izazivaju određeni oblici reljefa svojom kontrastnošću i unikatnošću. Pri izboru lokacije bilo kojeg objekta turističke infrastrukture afirmiše se kompatibilnost lokacionih zahtjeva sa konkretnim odlikama reljefa. Pravilna i potpuna valorizacija svakog od navedenih aspekata treba se oslanjati na morfogenetska, morfometrijska i morfodinamička svojstva reljefa.

Složena geomorfološka građa područja Sjeveroistočne Bosne je u direktnoj vezi sa litološkim sastavom i tektonskom evolucijom terena. S obzirom na dominantne reljefne karakteristike na prostoru geografske regije Sjeveroistočna Bosna mogu se izdvojiti nekoliko karakterističnih prirodno-geografskih oblasti,

i to: Semberija, Istočna Posavina, planina Majevisa, dolina Spreče, Birač, Ludmer i Osat, te obodni planinski masivi Ozren, Konjuh, Javor i Sušica.

Planine i planinski vijenci imaju najveći turistički značaj, posebno planine sa horizontalnom i vertikalnom raščlanjenošću i većim visinama te planine u blizini većih nizijskih naselja, odnosno područja guste naseljenosti. Turistička vrijednost planina proizilazi iz njihovog rekreativnog značaja, odnosno mogućnosti bavljenja različitim sportovima, posebno skijanjem, planinarenjem i alpinizmom te estetskog i kuriozitetnog doživljaja. U turističkoj valorizaciji posebno se vrednuju tri dijela planine: vrhovi, padine i podnožje. Vrhovi su posebno atraktivni i cilj su svih alpinista i planinara. Padine omogućuju planinarenje i različite skijaške aktivnosti, dok se u podnožjima atraktivnih planina uglavnom formiraju turistička naselja (Bilen, Bučar, 2004).

Padine određene ekspozicije utiču na valorizaciju planina kao turističkog resursa. Kod planinskog turizma najvrednije su sjeverne, a najnepovoljnije južne ekspozicije. Isto tako i nagibi područja utiču na izbor mogućih vidova rekreacije. Naprimjer, visoravni i površi su pogodni za šetnje i nordijsko skijanje, a tereni sa strmijim nagibima za planinarenje, alpsko skijanje i alpinizam. Planinarenje, kao vrsta aktivnog odmora, jako je i odavno zastupljeno na Konjuhu. Danas na Konjuhu ima oko 40 uređenih planinskih staza, a većina tih staza vodi prema samom vrhu Konjuha (1326m n.v.). Ovo područje je i danas, zahvaljujući brojnim pogodnostima, prepoznato i aktivno u cilju razvoja zimskog sportsko-rekreativnog turizma na području Sjeveroistočne Bosne. Zadnjih godina posebno skijališni turizam u Kladnju bilježi rast posjećenosti, odnosno postaje sve prepoznatljiviji u turističkoj ponudi ove regije. Danas je ski centar "Karaula" jedini na području regije koji posjeduje funkcionalan ski lift te potrebnu infrastrukturu i opremu. Planina Konjuh posjeduje turističko-sportsko-rekreativne objekte, kao i određeni broj receptivnih kapaciteta. Središnji dio ovog sistema, izdvojen je kao Zaštićeni pejzaž "Konjuh", a obuhvata gornji dio sliva rijeke Drinjače te sliv Krabanje i Velike Zlače. Zbog svojih ambijentalnih vrijednosti, jedan dio zaštićenog pejzaža (zona C) je namijenjen, pored naučno-nastavnog rada, i za sport i rekreaciju.

Područje Sjeveroistočne Bosne je bogato biljnim i životinjskim svijetom. Posebno je važno bogatstvo šumama koje pruža mogućnost razvoja sportskog lova, ali i brojnih drugih sportsko-rekreativnih mogućnosti koje proizilaze iz fizioloških funkcija biljnog svijeta poput šetnji, trčanja, biciklizma itd.

Klima

Klima predstavlja važan prirodni turistički potencijal i ključna je predispozicija za valorizaciju ostalih, kako prirodnih tako i antropogenih resursa važnih za razvoj turizma nekog područja. U definisanju klime kao turističkog potencijala najčešće se u razmatranje uzimaju prosječne temperature zraka i padavine, ali su značajni pokazatelji pravac i brzina vjetera, oblačnost, insolacija i slično.

Opšte klimatske odlike regije Sjeveroistočne Bosne određene su, prvenstveno, geografskim položajem, a zatim cirkulacijom zračnih masa, reljefom, te hidrogeografskim i biogeografskim karakteristikama područja. Sjeveroistočna Bosna se nalazi u zoni rasprostiranja umjereno - kontinentalne klime sa dva jasno izražena godišnja doba (ljetno i zima) i dva prelazna perioda (proljeće i jesen). Srednja godišnja temperatura zraka nad Sjeveroistočnom Bosnom iznosi 10,1°C, a srednja godišnja količina padavina 928 mm. Najhladniji mjesec je januar (prosjeak -0,8°C), a najtopliji juli (prosjeak 19,4°C) što ukazuje na relativno visoku godišnju amplitudu (oko 20,2 °C) odnosno izraženu kontinentalnost regije. Količine padavina opadaju od juga ka sjeveru. Najviša količina zabilježena je u Kladnju 1.106 mm i Vlasenici 1.120 mm (Konjuh i Javor), a najniža u Bijeljini (Semberija) 735 mm. Vjetrovi su značajan klimatski elemenat, a posebno su izraženi u rubnim sjevernim (Posavina) i južnim (Konjuh i Javor) dijelovima Sjeveroistočne Bosne. Iz navedenih opštih klimatskih karakteristika Sjeveroistočne Bosne vidljivo je da su različite rekreativne turističke aktivnosti na ovom području moguće tokom cijele godine. Rasprostranjenost umjereno tople i vlažne klime sa umjereno sušnim i vrućim do toplim ljetima predstavlja izrazito pogodan tip za različite oblike sportsko-rekreativnog turizma. Najpogodnije razdoblje za najveći broj kako aktivnosti u pokretu tako i za pasivne rekreativne aktivnosti na području Sjeveroistočne Bosne su ljetni mjeseci. Idealna temperatura zraka za ljetne aktivnosti u pokretu na kopnu (hodanje, trčanje, planinarenje, biciklizam i sl.) kreće se od 12,8 do 31,7 °C, a za pasivne aktivnosti (piknici, kampovanje) treba biti veća od 12,2 °C. Na razvoj ljetnjeg sportsko-rekreativnog turizma Sjeveroistočne Bosne padavine nemaju značajniji negativan uticaj zahvaljujući njihovoj ravnomjernoj raspodjeli tokom godine, odnosno činjenici da tokom ljeta nema dugih perioda sa izraženijim kišnim padavinama (Kudumović Dostović, 2017).

Niže ljetne temperature zraka u obodnim šumovitim pretežno brdskim (Birač, Ludmer i Osat) i planinskim oblastima (Konjuh 1.327 m, Javora 1.405 m i Sušice 1.125 m) pružaju dobre uslove za razvoj kako izletničkog, tako i sportsko - rekreativnog turizma, te zdravstvenih aktivnosti. Za ove aktivnosti planine pružaju idealne uslove u najtoplijim danima ljeta, julu i augustu, kada temperature

zraka nad centralnim i sjevernim dijelovima regije dostižu i preko 35°C. Sa druge strane, rijeke Sava i Drina, kao i vještačka jezera (Panonska, Zvorničko, Hazna, Vidara, Snježnica i dr.) tokom ljeta, a posebno tokom mjeseca jula i avgusta zahvaljujući visokim prosječnim temperaturama zraka (Bijeljina 20,8 °C i 20,4°C, Zvornik 20,3°C i 20 °C) omogućavaju intenzivne ljetne rekreativne aktivnosti u vodi, pa i plivanje i kupanje, a za rekreaciju na vodi (plovidba, jedrenje, sportski ribolov i sl.) pogodno je i Modračko jezero.

Prosječne dnevne količine padavina tokom ljeta od 3,0 l/m² nad regijom ne utiču značajno na provođenje ljetnih rekreativnih aktivnosti ni na kopnu ni na vodi. Treći važan faktor za provođenje rekreativnih aktivnosti na otvorenom je brzina vjetra. Vjetrovi su u turističko - rekreativnom pogledu značajni sa aspekta uticaja na lokalne vremenske prilike, tj. na konkretno izvođenje kako pasivnih aktivnosti tako i aktivnosti u pokretu. U smislu razvoja rekreativnog turizma na otvorenom, brzina vjetra je posebno važna jer se sa njezinim povećanjem smanjuje temperatura zraka, odnosno raste gubitak toplote sa ljudske kože (osjet topline) što je vrlo često prepreka za rekreaciju na otvorenom. Jedan od primjera uspješnog oblika rekreativnog turizma na prostoru Sjeveroistočne Bosne, u novije vrijeme, je brdski biciklizam. Najviše obilježenih i korištenih biciklističkih staza je na Konjuhu i Ozrenu te u okolini jezera Snježnica (Kudumović Dostović, 2017).

Od posebne važnosti za razvoj zimskog turizma Sjeveroistočne Bosne su snježne padavine koje su manje - više prisutne tokom šest do sedam mjeseci godišnje. Srednja godišnja maksimalna visina snježnog pokrivača na području regije iznosi 38,3 cm. Očekivano, najviše snijega padne tokom zimskih mjeseci (decembar 56 cm, januar 60 cm, februar 83 cm, mart 39 cm), a srednja zimska visina snježnog pokrivača iznosi 59,5 cm. Visina i raspored snježnih padavina tokom zimskih mjeseci omogućava zimske rekreativne aktivnosti na snijegu ne samo u južnim planinskim područjima nego i sjevernim i centralnim dijelovima regije. Ipak, najveće pogodnosti za razvoj zimskog rekreativnog turizma na snijegu ima područje planina Konjuh i Javor koji zahvaljujući pogodnim visinama i padinama uz relativno visok snijeg i niske temperature zraka zimi, omogućavaju pored alpskog skijanja kao najatraktivnije rekreacije i sankanje, snowboarding, telemark i druge slične aktivnosti (Kudumović Dostović, 2017).

Hidrografija

Rijeka Drina je, pored Save, najznačajniji vodotok Sjeveroistočne Bosne. Pored ove dvije rijeke, koje ujedno predstavljaju i sjevernu, odnosno istočnu granicu regije, mogu se izdvojiti još i rijeke Drinjača, Jadar, Sapna, Janja, Bosna, Spreča itd. Najznačajnije jezerske akumulacije na prostoru Sjeveroistočne Bosne su Modrac, Zvorničko jezero, Snježnica, Perućac, Hazna i Vidara. Na navedenim hidrografskim objektima razvijen je sportsko-rekreativni turizam kroz plivanje, veslanje, kajakarenje, rafting i slično, te sportski ribolov usljed bogatog ribljeg fonda u rijekama i divljači u šumovitim oblastima koje okružuju njihove tokove.

Značajne prirodne potencijale predstavljaju termalne i termomineralne vode. Osim što pomažu u liječenju i prevenciji širokog spektra različitih bolesti, značajni su i u funkciji razvoja sportsko-rekreativnog turizma jer predstavljaju mjesta za pripreme sportskih ekipa, rekreaciju, rehabilitacijusportista itd. Bitno je istaći ovaj vid turizma nema naglašenu sezonalost te je dostupan tokom cijele godine. Na prostoru sjeveroistočne Bosne mogu se izdvojiti Banja „Dvorovi“ kod Bijeljine, „Ilidža“ kod Gradačca, terme „Ozren“ u Kakmužu itd.

Neke banje su infrastrukturno zastarjele, te zahtijevaju veća ulaganja kako bi mogle konkurirati europskom tržištu. Imajući u vidu raznovrsnost i zdravstvenu vrijednost mineralnih, termalnih i termomineralnih voda ove regije, infrastrukturna ulaganja u postojeće banjske kapacitete te izgradnja novih je više nego opravdana i vrlo poželjna. Afirmisanje balneološkog turizma na području sjeveroistočne Bosne doprinijelo bi i razvoju kako sportsko-rekreativnog turizma tako i ostalih oblika turizma, kao npr. gradskog, manifestacionog, gastronomskog turizma, vjerskog turizma, genealoškog turizma i dr (Stjepić Srkalović, Srkalović, 2022).

ZAKLJUČAK

Turizam je jedan od prioriteta u razvoju regije Sjeveroistočna Bosna s obzirom da podstiče razvoj brojnih komplementarnih privrednih djelatnosti. Savremena turistička ponuda gotovo se u potpunosti usmjerava prema aktivnom odmoru, posebno putem različitih oblika sportsko-rekreacijskih sadržaja. Da bi se uopće proširila ponuda u sportsko-rekreacijskim centrima sjeveroistočne Bosne potrebno je da se centri koji su građeni šezdesetih godina prošlog vijeka, za potrebe masovnog oblika turizma prenamijene i adaptiraju, a negdje da se izgrade i potpuno novi sportsko-rekreacijski centri i prateći sadržaji te omogućiti bolja

saobraćajna povezanost. S obzirom na raspoložive fizičko-geografske resurse, moguće je formirati kompleksan tip turističke ponude sa naglašenim potencijalima za razvoj dvosezonskog sportsko-rekreativnog turizma u sjeveroistočnoj Bosni. Razvoj ovog oblika turizma je potrebno uskladiti sa ukupnim razvojnim i strategijskim planovima različitih nivoa. U planiranju razvoja sportsko-rekreativnih sadržaja i objekata treba voditi brigu o ekološkom statusu turističke destinacije, kao i zahtjevima sportskih programa i potreba.

LITERATURA

1. Ahmetbegović, S., Kudumović Dostović, F., Stjepić Srkalović, Ž., Turistička valorizacija planine Konjuh na primjeru ski centra "Karaula" Kladanj, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 11, Sarajevo, 2019.
2. Bartoluci, M. et al., Menadžment u sportu i turizmu. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet, Ekonomski fakultet, 2004.
3. Bartoluci, M. et al., Turizam i sport - razvojni aspekti. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
4. Bartoluci, M., Ekonomika i menadžment sporta - 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Zagreb: Informator, 2003.
5. Bilen, M., Bučar, K., Osnove turističke geografije, Ekonomski fakultet Zagreb, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2004.
6. Geić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
7. Jovičić, Ž., Turistička geografija, Naučna knjiga, Beograd, 1986.
8. Kadušić, A., Smajić, S., Mešanović, Dž., Turistička geografija: fizičkogeografske i društvenogeografske osnove turizma, Off-set, Geografsko društvo Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2018.
9. Kudumović Dostović, F., Ahmetbegović S., Stjepić Srkalović, Ž., Klima kao faktor razvoja rekreativnog turizma Sjeveroistočne Bosne, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 11, Sarajevo, 2019.
10. Kudumović Dostović, F., Sjeveroistočna Bosna - geografska monografija, Geografsko društvo Tuzlanskog kantona, OF SET, Tuzla, 2017.
11. Maksin-Mihić, M, Turizam i prostor, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Beograd, 2008.

12. Mitić, M., Parčina, I., & Perović, A. (2016). Uloga menadžmenta u ostvarivanju preduzetničkih ciljeva profesionalnih fudbalskih klubova u Srbiji. *Facta universitatis - series: Physical Education and Sport*, 14(3), 463-471. <https://doi.org/10.22190/FUPES1603463M>
13. Spahić, M., Ahmetbegović, S., Georesursi i održivi razvoj, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 16; Tuzla, 2021.
14. Simić, M., Vassileva, A., & Aničić, A. (2021). Ekonomska determinisanost integracionih procesa Republike Srbije. *Oditor*, 7(2), 83-93. <https://doi.org/10.5937/Oditor2102083S>
15. Stjepić Srkalović, Ž., Ahmetbegović, S., Kudumović Dostović, F., Reljef kao faktor razvoja turizma u Tuzlanskom kantonu, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 17, Sarajevo, 2022.
16. Stjepić Srkalović, Ž., Srkalović, D., Balneološki turizam u sjeveroistočnoj Bosni, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae* 18, Sarajevo, 2022.

Rad primljen: 02.10.2023.

Rad prihvaćen: 22.11.2023.